

DABARTINĖS LIETUVIŲ KALBOS VEIKSMAŽODŽIAI SU PRIESAGA *-ėti*

E. JAKAITIENĖ

§ 1. Darybinės analizės dvinariškumo principas padeda nustatyti žodžių sinchroninius darybinius santykius. Juo remiantis, čia bandoma panagrinėti veiksmažodžius su priesaga *-ėti*, jų santykius su pamatiniais žodžiais. Gretinant pamatinius žodžius su iš jų išvestais veiksmažodžiais, bandoma surasti pagrindinius juos skiriančius struktūros ir semantikos požymius, apibūdinančius atskirus veiksmažodžių darybos tipus¹. Norima išaiškinti, iš kurių pamatinių žodžių ir kuriomis priemonėmis yra sudaryti veiksmažodžiai, o taip pat koks yra pamatinio žodžio ir darinio reikšmės santykis. Pamatiniai išvestinių veiksmažodžių žodžiai skirstomi į dvi grupes: vardažodžiai ir veiksmažodžiai. Toks deverbatyvinės ir denominatyvinės darybos skyrimas yra specifinis veiksmažodžių darybos bruožas, nes veiksmažodiniai ir vardažodiniai vediniai skiriasi ir savo forma, ir reikšmėmis. Atskirai kalbama apie veiksmažodžius, kurių pamatiniai žodžiai – ištiktukai. Svarbiausia priesaginių veiksmažodžių darybos priemonė yra priesaga. Tačiau priesaga funkcionuoja tik kaip žodžio struktūros komponentas. Todėl čia bus bandoma atskleisti struktūrinių darinio komponentų visumą, jų sukuriama darinio reikšmė.

§ 2. Kadangi darybinė žodžio analizė remiasi pamatinio ir išvestinio kamieno gretinimu, čia nebus nagrinėjami veiksmažodžiai, skaidomi į morfemas, bet neturintys dabartinėje kalboje pamatinių žodžių. Šiai grupei priklauso apie 30% visų veiksmažodžių su priesaga *-ėti*². Pvz.: *akėti, drebėti, derėti, galėti, gėlbėti, gebėti, grumėti, garmėti, judėti, kalbėti, kalėti* „būti kalėjime“, *kaitėti, klegėti, knibėti, knibždėti, kuždėti, lalėti, marmėti, mirgėti, mokėti (pinigus), plazdėti, regėti, salvėti, stenėti, šnarėti, šnabždėti, šnibždėti, švapėti, tekėti, tikėti, tirtėti, turėti, tratėti, urėti, ulbėti, vapėti* ir t. t. Neapnagrinėjami čia ir tokie veiksmažodžiai, šalia kurių dabartinėje kalboje yra nepriesaginių tos pačios šaknies veiksmažodžių, negalinčių eiti pamatiniais žodžiais. Jie yra atsiradę žymiai vėliau iš veiksmažodžių su priesagomis ir paprastai vartojami su priešdėliais. Pvz.: *girdėti (: išgirsti), kalbėti (: pra-kalbėti), mokėti (: iš-mokėti), mylėti (: pa-milti), skambėti (: su-skambėti)*,

¹ Tam pačiam žodžių darybos tipui priklauso skaidomi į morfemas žodžiai, turintys tos pačios formos ir reikšmės afiksą, o taip pat artimus pagal jų leksinius-gramatinius santykius pamatinius žodžius. Plg. И. С. Улуханов, Глаголы на *-еть* в современном русском языке. – Развитие русского словообразования современного русского языка, М., 1966, стр. 128.

² Statistika pateikiama, remiantis visa surinkta medžiaga iš Lietuvių kalbos žodyno (t. I–VII) ir iš Dabartinės lietuvių kalbos žodyno.

šnekėti (: *pra-šnekėti*), *tylėti* (: *nu-tilti*), *tingėti* (: *ap-tingti*), *žydėti* (: *pra-žýsti*), *žiūrėti* (: *su-žiūrti*) ir t. t. Visi tokie veiksmažodžiai dabartinės lietuvių kalbos požiūriu laikytini neišvestiniais.

Denominatyviniai priesagos *-ėti* veiksmažodžiai

§ 3. Visi denominatyviniai³ veiksmažodžiai su priesaga *-ėti* pagal savo formalią struktūrą yra vienodi.

1. Priesaga *-ėti* yra vienintelė jų darybos priemonė, nes pamatinio žodžio šaknies balsis nekinta, pvz.: *duslėti* (: *duslùs*), *grybėti* (: *grýbas*), *kilnėti* (: *kilnùs*), *kepurėti* (: *kepùrė*), *latvėti* (: *lātvis*), *lengvėti* (: *leñgvas*), *plokštėti* (: *plókščias*, *plokštùs*), *platėti* (: *platùs*), *žvėrėti* (: *žvėris*) ir t. t.⁴

2. Priesaga *-ė-* išlaikoma visose veiksmažodžio pagrindinėse formose, pvz.: *aukštėti*, *-ėja*, *-ėjo*; *daugėti*, *-ėja*, *-ėjo*; *duobėti*, *-ėja*, *-ėjo*; *dvejėti*, *-ėja*, *-ėjo*; *erdvėti*, *-ėja*, *-ėjo*; *gyvėti*, *-ėja*, *-ėjo*; *ponėti*, *-ėja*, *-ėjo*; *žvėrėti*, *-ėja*, *-ėjo* ir t. t.⁵

3. Kirčiuojama priesaga, nesvarbu kokia yra pamatinio žodžio šaknies priegaidė, pvz.: *blaivēti* (: *blaivas*), *jautrėti* (: *jautrùs*, *jaūtru*), *kalkėti* (: *káلكs*), *kietėti* (: *kietas*), *kitoniškėti* (: *kitóniškas*), *moteriškėti* (: *móteriškas*), *rusėti* (: *rùsas*), *spartėti* (: *spartùs*, *spařtu*), *siaurėti* (: *siaūras*), *tuštėti* (: *tùščias*), *vyriškėti* (: *výriškas*) ir t. t. Labai nedaug daiktavardinių vedinių, kurių pamatiniai žodžiai turi tvirtapradę priegaidę, išlaiko kirtį ir tą pačią šaknies priegaidę: *áuklėti* (: *áuklė*), *kėrpėti* (: *kėrpė*), *kėmpėti* (: *kėmpė*), *kėrplėti* (: *kėrplė*), *kriáuikutėti* (: *kriáuukutis*), *sáulėti* (: *sáulė*), *šėrpėti* (: *šėrpė*), *šėrdėti* (: *šėrdis*), *várputėti* (: *várputis*). Šalia *káulėti* yra *kaulėti* (: *káulas*), o šalia *gáidėti* yra ir *gaidėti* (: *gaidýs*).

§ 4. Denominatyviniai veiksmažodžiai yra daromi iš pirminių vardažodžių, t. y. tokių, kurių kamienas sutampa su šaknimi. Veiksmažodžių, kurių pamatiniai kamienai išvestiniai ar sudurtiniai, yra labai nedaug (apie 3%): *akylėti* (: *akýlas*), *būdvardėti* (: *būdvardis*), *daiktavardėti* (: *daiktávardis*), *įvairėti* (: *įvairùs*), *ižulėti* (: *ižulùs*), *įdomėti* (: *įdomùs*), *kitoniškėti* (: *kitóniškas*), *lipšnėti* (: *lipšnùs*), *moteriškėti* (: *móteriškas*), *nuobodėti* (: *nuobodùs*), *savarankiškėti* (: *savarañkiškas*), *trigubėti* (: *trigubas*), *vienodėti* (: *vienódas*), *vyriškėti* (: *výriškas*) ir kt.

Veiksmažodžiai su priesaga *-ėti* daromi ir iš tarptautinių žodžių: *aktyvėti* (: *aktyvùs*), *biurokratėti* (*biurokrátas*), *bolševikėti* (: *bolševikas*), *demokratėti* (: *demokrátas*), *inteligentėti* (: *inteligeñtas*), *intensyvėti* (*intensyvùs*), *kalvinėti* (: *kalvinas*), *modernėti* (: *modernùs*), *populiarėti* (: *populiarùs*), *vulgarėti* (: *vulgarùs*) ir t. t.

³ Prie denominatyvinių vedinių priklausys ir tie veiksmažodžiai, kurių pamatiniais žodžiais gali būti ir vardažodžiai, ir vardažodiniai prieveiksmaž. Pvz.: *ankstėti* (: *anksti*, *ankstùs*), *artėti* (: *arti*, *artùs*), *daugėti* (: *daug*, *daugùs*), *dažnėti* (: *dažnai*, *dážnas*), *tolėti* (: *toli*, *tolùs*).

⁴ Terasti keli pavyzdžiai su šaknies balsių kaita: *grožėti* (: *gražùs*) „eiti gražyn“, *gaivalėti*, *geivalėti* (: *gývas*) „atsigauti, rodyti gyvybės ženklus“. Pirmojo žodžio šaknies balsių kaita kiekybinė (*a:o*), o paskutiniųjų dviejų – kokybinė (*y:ei*, *y:ai*). Pastarieji veiksmažodžiai iš kitų veiksmažodžių išsiskiria savo sudėtingesne priesaga: *-elėti*, *-alėti*.

⁵ Rasti keli žodžiai, būdingi aukštaičių rytiečių tarmėms, kurie esamajame laike priesagos neturi: *garėti*, *gāri*, *-ėjo* „virsti garu“; *gorėti*, *gōri*, *-ėjo* „būti goriam, karčiam“; *spulėti*, *spūli*, *-ėjo* „būti spuliam, šykščiam“; *šykštėti*, *šykšti*, *-ėjo* „būti šykščiam“. Šalia *gliaumėti*, *-ėja*, *-ėjo* „trauktis gliauma“ yra ir *gliaumėti*, *gliaūmi*, *-ėjo*, o šalia *kiaugzdėti*, *-ėja*, *-ėjo* „virsti kiaugzdu“ yra ir *kiaugzdėti*, *kiaūgžda*, *-ėjo*.

§ 5. Pagal semantiką denominatyviniai veiksmažodžiai su priesaga *-ėti* gali būti suskirstyti į 2 grupes:

- 1) veiksmažodžiai, turį bendrą derivacinę reikšmę;
- 2) veiksmažodžiai, kuriems bendra derivacinė reikšmė nebūdinga.

§ 6. Didžiausią denominatyvinių veiksmažodžių dalį (apie 92%) sudaro tie priesagos *-ėti* veiksmažodžiai, kurių darybinė reikšmė yra laipsniškas savybės atsiradimas arba didėjimas (inchoatyvinė reikšmė). Šią derivacinę reikšmę galima būtų nuskaidyti taip: *darytis, tapti tokiu arba tuo, kas išreikšta pamatiniu žodžiu*. Daugumos inchoatyvinių veiksmažodžių leksinė reikšmė visiškai sutampa su juos sudedančių dalių reikšmių suma: savybė nusakoma pamatinio žodžio kamieniu (vedinio šaknimi), tos savybės atsiradimas ar didėjimas – priesaga. Savybė, kurios laipsnišką atsiradimą ar didėjimą nusako veiksmažodis su priesaga, kalboje dažniausiai išreiškiama būdvardžiu (68%), kartais daiktavardžiu (31,5%) ir tik atskirais atvejais – skaitvardžiu ar prieveiksniu.

Lyginant būdvardinius vedinius su daiktavardiniais, aiškiai matomas jų semantikos skirtumas, neišeinąs tačiau už darybinės reikšmės ribų. Šį skirtumą galima būtų nuskaidyti taip: *darytis, tapti tokiu, kas išreikšta pamatiniu būdvardžiu ir tapti, darytis, virsti tuo, kas išreikšta pamatiniu daiktavardžiu*.

§ 7. Būdvardiniais priesagos *-ėti* vediniais laikomi tokie veiksmažodžiai: *akylėti* (: *akýlas*), *baltėti* (: *báltas*), *biaurėti* (: *biaurùs*), *blaivėti* (: *blaívas*), *blogėti* (: *blōgas*), *brangėti* (: *brangùs*), *drąsėti* (: *drąsùs*), *drėgnėti* (: *drėgnas*), *duslėti* (: *duslùs*), *dvigubėti* (: *dvigubas*), *erdvėti* (: *erdvùs*), *gėlėti* (: *gėlas*), *greitėti* (: *greítas*), *grynėti* (: *grýnas*), *gudrėti* (: *gudrùs*), *įvairėti* (: *įvairùs*), *jautrėti* (: *jautrùs*), *judrėti* (: *judrùs*), *juodėti* (: *juódas*), *juosvėti* (: *juósvas*), *kaitrėti* (: *kaitrùs*), *kasdienėti* (: *kasdiēnis*), *kreivėti* (: *kreívas*), *laisvėti* (: *laísvas*), *lėtėti* (: *lėtas*), *lengvėti* (: *leñgvas*), *mažėti* (: *mážas*), *menkėti* (: *meñkas*), *plonėti* (: *plónas*), *raudonėti* (: *raudónas*), *rausvėti* (: *raúsvas*), *retėti* (: *rėtas*), *riebėti* (: *riebùs*), *rimtėti* (: *rimtas*), *ryškėti* (: *ryškùs*), *savarankiškėti* (: *savarañkiškas*), *senėti* (: *sėnas*), *silpnėti* (: *silpñas*), *smailėti* (: *smaílas*), *sunkėti* (: *sunkùs*), *sveikėti* (: *sveikas*), *smulkėti* (: *smulkùs*), *šiltėti* (: *šiltas*), *šlykštėti* (: *šlykštùs*), *tamsėti* (: *tamsùs*), *tankėti* (: *tánkus*), *taurėti* (: *taurùs*), *trigubėti* (: *trigubas*), *tolėti* (: *tolùs*), *vienodėti* (: *vienódas*), *vikrėti* (: *vikrùs*), *žalėti* (: *žālias*), *žabalėti* (: *žābalas*), *žvalėti* (: *žvalùs*) ir t. t. Šalia dalies iš jų: *baltėti, blogėti, gelsvėti, greitėti, juosvėti, kvaišėti, kvailėti, mažėti, menkėti, rausvėti, senėti, silpnėti, sveikėti, sunkėti, šiltėti, tolėti, žabalėti* ir kt. – dabartinėje lietuvių kalboje yra tos pačios šaknies veiksmažodžių be priesagų: *bálti, blōgti, gelsti, greísti, juósti, kvaišiti, kvailti, mážti, meñkti, raústi, sénti, silpti, sveikti, suñkti, šilti, tólti, žabálti* ir kt. Gal juos reikėtų laikyti pamatiniais veiksmažodžių su priesaga *-ėti* žodžiais? Tačiau šie nepriesaginiai veiksmažodžiai yra išvesti iš būdvardžių, kaip ir veiksmažodžiai su priesagomis. Ir vieni, ir antri turi tą pačią inchoatyvinę reikšmę. Priesaginių šios reikšmės veiksmažodžių yra žymiai daugiau, negu veiksmažodžių be priesagos.

Kiekvienas būdvardinis inchoatyvinis veiksmažodis, priklausomai nuo to, kuriame kontekste vartojamas, gali reikšti: 1) savybės atsiradimą, 2) laipsnišką savybės didėjimą. Pavyzdžiui, veiksmažodis *baltėti* gali reikšti: 1) darytis baltam ir 2) darytis baltesniam, veiksmažodis *tamsėti* – 1) darytis tamsiam ir 2) darytis tamsesniam. Šių veiksmažodžio reikšmės niuansų skirtumas dažniausiai neišryškėja

net sakinyje. Pvz.: *Nuo darbo rankos kietėja* LKŽ V 762; *Gyvenimas gražėja* LKŽ III 538; *Džiūdamos malkos kaitrėja*. Iš sakinių neaišku, ar rankos darosi kietos, ar kietesnės, gyvenimas darosi gražus, ar gražesnis, malkos – kaitrios ar kaitresnės. Kartais veiksmažodžių reikšmę sakinyje patikslina prievėksmiai ir dalelytės, pvz.: *Dulkelė daugiau nepilkėja* Alg. Balt. PU 117. *Vis labiau kiauřejantis stogas* LKŽ V 706. *Moters balsas vis labiau griežtėjo* LKŽ III 597. *Oras kasdien vis biauřeją* LKŽ I 652. *Vargai dar padidėjo* LKŽ II 323.

Inchoatyviniai veiksmažodžiai padaromi tik iš kokybinių būdvardžių. Iš santykinių būdvardžių, nusakančių pastovią daikto ypatybę kito daikto, veiksmo, skaičiaus ar aplinkybės santykiu, šios rūšies veiksmažodžiai nesudaromi. Bet ir ne visi kokybiniai būdvardžiai turi atitinkamą priesaginį inchoatyvinį veiksmažodį. Tai, kad ir iš kai kurių kokybinių būdvardžių šių veiksmažodžių daryba negalima, pirmiausia paaiškinama kai kuriais būdvardžių formos faktais:

1. Nesudaromi inchoatyviniai veiksmažodžiai iš būdvardžių su priesagomis *-iškas, -ėtas, -ytas, -otas, -(i)uotas, -inis, -inas, -okas, -ūstas, -uistas, -uostas, -otas, -ybas, -ingas*. (Išimtį sudaro: *moteriškėti, vaikiškėti, vyriškėti, žmoniškėti*)⁶. Yra nemaža inchoatyvinių veiksmažodžių, turinčių tas pačias šaknis, kaip ir būdvardžiai su minėtomis priesagomis. Savo reikšmėmis jie labai artimi būdvardiniams inchoatyviniams veiksmažodžiams, tačiau formos atžvilgiu sietini su daiktavardžiais: *randėti* „darytis randuotam“, *rumbėti* „darytis rumbuotam“, *garankštėti* „darytis garankštėtam“, *gleivėti* „darytis gleivėtam“, *saulėti* „darytis saulėtam“, *pūslėti* „darytis pūslėtam“, *vandenėti* „darytis vandeningam“, *kultūrėti* „darytis kultūringam“, *sąmonėti* „darytis sąmoningam“, *turtėti* „darytis turtingam“, *kaimėti* „darytis kaimiškam“, *liaudėti* „darytis liaudiškam“, *medžiągėti* „darytis medžiagiškam“, *visuomenėti* „darytis visuomeniškam“, *laukėti* „darytis laukiniam“ *magnetėti* „darytis įmagnetintam“, *elektrėti* „darytis įelektrintam“.

2. Nesudaromi veiksmažodžiai iš kokybinių sudurtinių būdvardžių: *baltmařgis, sáldrūgštis, švišmėlynis* ir kt.

Kai kurie kokybiniai būdvardžiai negali eiti pamatiniais inchoatyvinių veiksmažodžių žodžiais dėl savo leksinių reikšmių: *basas, stačias, kniūbsčias, žalias (kiaušinis), išvirkščias, pėsčias, baužas, dvynas, genialus, gulus, kilus* ir kt. Jie nusako pastovią, nelaipsniuojamą asmens ar daikto ypatybę, todėl nedarome iš jų veiksmažodžių su ypatybės didėjimo ar laipsniško atsiradimo reikšme. Absolūtus visų tokių ypatybių atsiradimas nusakomas aprašomosiomis formomis: *tapti genialiam, tapti nėščiai*.

§ 8. Priesagos *-ėti* vedinių, sietinų su daiktavardžiais, žymiai mažiau. Paprastai jie reiškia pamažu virsti, darytis tuo, įgauti ypatybes to, kas išreikšta pamatini daiktavardžiu. Pamatiniu tokių veiksmažodžių žodžiu eina:

1) medžiagų pavadinimai, pvz.: *akmenėti* (: *akmuō*), *anglėti* (: *anglis*), *auksėti* (: *áuksas*), *cukrėti* (: *cūkrus*), *durpėti* (: *dūrpės*), *druskėti* (: *druskà*), *geležėti* (: *geležis*), *gintarėti* (: *giñtaras*), *granitėti* (: *granitas*), *kaulėti* (: *káulas*), *krikštolėti* (: *krikš-*

⁶ Šie veiksmažodžiai plačiai vartojami lietuvių literatūrinėje kalboje. Rasta pora pavyzdžių, pavartotų įvairiuose raštuose, bet dažniau nesutinkamų: *laukiniškėti* „darytis laukiniam“: *Tarytum sulaukiniškėjęs jis vaikščiojo po mišką* LKŽ VII 91; *laukinėti* „virsti laukiniam“: *Sulaukinėje naminiai gyvuliai* LKŽ VII 91.

tolas), *magnetėti* (: *magnėtas*), *mineralėti* (: *minerālas*), *stiklėti* (: *stiklas*), *vaškėti* (: *vāškas*);

2) asmenų pavadinimai pagal jų tautybę ar visuomeninę padėtį, pvz.: *anglėti* (: *ánglas*), *barbarėti* (: *bárbaras*), *dzūkėti* (: *dzūkas*), *demokratėti* (: *demokrātas*), *inteligentėti* (: *inteligeñtas*), *kalvinėti* (: *kalvinas*), *krikščionėti* (: *krikščionis*), *latvėti* (: *lātvis*), *lenkėti* (: *lėnkas*), *lietuvėti* (: *lietuvis*), *ponėti* (: *pōnas*), *proletarėti* (: *proletāras*), *rusėti* (: *rūsas*), *vokietėti* (: *vókietis*), *žemaitėti* (: *žemaitis*). Asmenų pavadinimais gali eiti ir žodžiai, pavartoti perkeltine, metaforine reikšme. Iš jų taip pat sudaromi veiksmažodžiai su priesaga *-ėti*: *beždžionėti* (: *beždžionė* „biaurios išvaizdos žmogus“), *gyvulėti* (: *gyvulys* „nekultūringas, žiaurus žmogus“), *galvijėti* (: *galvijas* „neišauklėtas žmogus, storžievis“), *krienėti* (: *kriėnas* „griežtas, gobšus žmogus“), *karnėti* (: *karnà* „sudžiūvęs, sulysęs žmogus“), *lėpšėti* (: *lėpšis* „ištižėlis, liurbis“), *žvėrėti* (: *žvėris* „žiaurus, piktas žmogus“);

3) įvairūs kiti dalykai, virtimą į kuriuos ar jų ypatybių laipsnišką atsiradimą reiškia iš jų padaryti veiksmažodžiai: a) darytis, virsti kuo: *daiktavardėti* (: *daiktavardis*), *drėvėti* (: *drėvė*), *dvibalsėti* (: *dvibalsis*), *gaidėti* (: *gaidys*), *garėti* (: *gāras*), *gargazėti* (: *gargazė*), *graužėti* (: *grāužas*), *gumbėti* (: *guñbas*), *jaurėti* (: *jāura*), *kamblėti* (: *kamblys*), *kiaugždėti* (: *kiaugždas*), *korėti* (: *korys*), *kriaukutėti* (: *kriaukutis*), *kulėti* (: *kulė*), *lavonėti* (: *lavonas*), *opėti* (: *opà*), *pavasarėti* (: *pavasāris*), *pūslėti* (: *pūslė*), *pūzrėti* (: *pūzras*), *ragėti* (: *rāgas*), *rytėti* (: *rytas*), *rudėnėti* (: *ruduō*), *sluoksnėti* (: *sluoksnis*), *šablonėti* (: *šablōnas*), *šėrdėti* (: *šėrdis*), *vakarėti* (: *vākaras*), *varškėti* (: *varškė*), *virksėti* (: *virksčiai*, *virksitis*), *žievėti* (: *žievė*); b) trauktis, pasidengti, apaugti kuo (vadinasi, tik iš dalies įgauti kieno nors savybės, virsti kuo): *geležėti* (: *geležis*), *gilėti* (: *gilė*), „gilėmis apkerbti“, *gleimėti* (: *glėimės*), *gliaumėti* (: *gliaumà*), *grybėti* (: *grỹbas*), *kalkėti* (: *kalkės*), *kārpėti* (: *kārpa*), *kāurėti* (: *kāuras*), *kaužėti* (: *kaužai*), *kiautėti* (: *kiāutas*), *kekėti* (: *kėkė*), *kelmėti* (: *kėlmas*), *kėmpėti* (: *kėmpė*), *kemsėti* (: *kemsaī*), *kėrpėti* (: *kėrpė*), *kėrplėti* (: *kėrplė*), *kėržėti* (: *kėržė*, „maža, nusususi pušėlė“), *lapėti* (: *lāpas*), *ledėti* (: *lėdas*), *maurėti* (: *maurai*), *šėrpėti* (: *šėrpė*), *usnėti* (: *ūsnyš*), *vārupėti* (: *vāruputis*).

§ 9. Negalima visuose dariniuose, turinčiuose tą patį afiksą, įžiūrėti tą pačią invariantinę reikšmę. Yra tokių darinių grupių, kurių bendra derivacinė reikšmė kitu atveju tėra atskiroji (leksinė-darybinė), ir, atvirkščiai, leksinė-darybinė kitu atveju gali būti bendra derivacine reikšme. Reikia kalbėti apie tuos inchoatyvinius veiksmažodžius, kurie šalia pagrindinės darybinės reikšmės turi ir antrinę – savybės buvimo – reikšmę. Tai nedidelė grupelė žodžių, kurių reikšmė išryškėja didesniame kontekste: *aikštėti* (: *aikštė*), *balsėti* (: *balsūs*), *gardėti* (: *gardūs*), *garsėti* (: *garsūs*), *gelsvėti* (: *geļšvas*), *gorėti* (: *gorūs*), *malonėti* (: *malonūs*), *melsvėti* (: *meļšvas*), *šykštėti* (: *šykštūs*), *spulėti* (: *spulūs*). Kai kurie iš jų turi tik antrąją – savybės buvimo – reikšmę: *aikštėti* „būti aikštėje, gerai matomam“: *Aikštėjo smailūs kanapių stiebai* LKŽ I 30; *balsėti* „būti balsiam, garsiam“: *Prabalsėjęs savo gražiu arkliau* LKŽ I 491; *gorėti* „būti goriam“: *Gėla krūtinėj gori* LKŽ III 484; *malonėti* „būti maloniam“; *spulėti* „būti spuliam“. Kiti šios grupės veiksmažodžiai vienu atveju reiškia darytis kokiam, kitu atveju – būti kokiam. Plg.: *Pamažu melsvėjančios uogos* ir ... *toli melsvėjantis miškas* LKŽ VII 1040; *Kalbos vis garsėjo* LKŽ III 140 ir *Jis garsėjo savo neturtu* LKŽ III 140; ... *žirnių ankštys gardėja*

LKŽ III 138 ir ... *grybas gardi be taukų* LKŽ III 138; *Balti dažai gelsvėja* LKŽ III 220 ir *Gelsvėjo saulėje kviečiai* S. Nėr. R.I 384.

Grupelės veiksmazodžių su priesaga *-ėti* reikšmė visiškai išsiskiria iš iki šiol nagrinėtų reikšmių. Tai veiksmazodžiai, kurie reiškia aktyvų veikėjo veiksmą, nukreiptą į objektą, nusakomą pamatiniu žodžiu. Jų reikšmė – *daryti ką: dėmėti* „daryti dėmes“, *duobėti* „daryti duobes“, *gegnėti* „daryti, dėti gegnes“, *gerbenėti* „daryti gerbenas“, *kelnėti* „mauti kelnes“, *kepurėti* „dėti kepurę“, *kiauklėti* „imti kiauklę“, *kreiglėti* „daryti kreigles“, *kreklėti* „dėti kreklus“, *krumpėti* „dėti krumpius“, *korėti* „daryti korius“, *raukšlėti* „daryti raukšles“, *siūlėti* „daryti siūles“.

§ 10. Yra veiksmazodžių, kuriuos į bendrą darybos tipą jungia tik afiksas, bet kurie neturi bendros reikšmės, sietinos su darybiniu formantu. Tokių veiksmazodžių priesaga *-ėti* tėra asemanti is elementas. Prie priesagų vedinių jie gali būti priskirti tik todėl, kad yra aiškūs jų pamatiniai žodžiai: *auklėti* „auginti, mokyti“, *badėti* „badu dvėsti“, *gairėti* „pūsti“, *gaidrėti* „spindėti, švitėti“, *galynėtis* „eiti galynių“, *gerklėti* „rėkauti“, *gėrvėti* „peikėtis“, *gėvėti* „rodyti gyvybės ženklus“, *gyvatėti* „vadinti gyvate“, *kukėti* „mušti su kukiu“, *kulnėti* „ristis, bėgti“, *kuokinėti* „būti kuokinėje“, *lapėti* „lapės kailiniais dėvėti“, *laimėti* „laimę turėti, pasiekti“, *lenktynėti* „eiti lenktynių“, *pramonėti* „augti, plisti pramonei“, *seilėti* „seilėms varvėti“, *snarglėti* „snargliams varvėti“, *spėigėti* „labai šalti“, *širšėti* „ūžti“, *vadelėti* „vadelėmis valdyti“, *viešnagėti* „būti viešnagėje“, *žmonėtis* „būti žmonėse“.

Deverbatyviniai priesagos *-ėti* veiksmazodžiai

§ 11. Deverbatyvinių priesagos *-ėti* veiksmazodžių formali struktūra ir daryba yra žymiai sudėtingesnė, negu denominatyvinių tos pačios priesagos veiksmazodžių. Pirmiausia reikia pažymėti, kad priesaga *-ėti*, kaip darybos afiksas, turi kelis variantus. Šalia plačiai vartojamų žodžių su priesaga *-ėti*, yra veiksmazodžių, kurių afiksais eina priesaga *-ėti*, praplėsta kitais garsais (*s, š, d, t, n, v, al, ar, el*). Daugumos veiksmazodžių (85%) darybinė priesaga yra *-ėti*, pvz.: *alpėti* (: *alpti*), *aušėti* (: *aušti*), *dėngėti* (: *deñgti*), *driksėti* (: *driksti*), *griáuđėti* (: *griáuđti*), *gurėti* (: *gurti*), *kentėti* (: *kęsti*), *kniētėti* (: *kniēsti*), *lindėti* (: *lįsti*), *lytėti* (: *lięsti*), *ravėti* (: *rauti*), *snėigėti* (: *snigtį*), *ūžėti* (: *ūžti*), *viržėti* (: *vežti*) ir t. t. Apie 14% veiksmazodžių yra padaryti su priesaga *-sėti* (*-šėti*): *bámbsėti* (: *bañbti*), *birbsėti* (: *biñbti*), *burb-sėti* (: *buñbti*), *cirpsėti* (: *ciñpti*), *dygsėti* (*diegti*), *dvelksėti* (: *dveļkti*), *karksėti* (: *kañkti*), *mirk-sėti* (: *mėrkti*), *springsėti* (: *sprįngti*), *švilpsėti* (: *šviļpti*) ir t. t. Vienas kitas veiksmazodis yra sudarytas su priesagomis: *-dėti*: *ėrdėti* (: *irti*), *mėrdėti* (: *miñti*), *skėldėti* (: *skilti*), *svėrdėti* (: *svirti*); *-tėti*: *purtėti* (: *purti*) „drebėti“, *kértėti* (: *kėrti*) „atšokti, skilti, šurpti“; *-nėti*: *lūkurnėti* (: *lūkurti*), *mazgonėti* (: *mazgóti*); *-vėti*: *šalvéti* (: *šálti*), *stovėti* (: *stóti*); *-alėti*: *kaitalėti* (: *kaįsti*); *-elėti*: *snáuđelėti* (: *snáuđti*), *džiūvelėti* (: *džiūti*), *geibelėti* (: *geiñti*); *-erėti*: *ėngerėti* (: *eñgti*). Visos šios priesagos nėra atskiros ir laikytinos priesagos *-ėti* variantais: su jomis sudaromi veiksmazodžiai lygiai taip pat, kaip ir su priesaga *-ėti*, dariniams, palyginti su priesaga *-ėti*, jos nesuteikia jokių specifinių reikšmių.

§ 12. Deverbatyviniai priesagos *-ėti* veiksmazodžiai pasižymi pagrindinių formų įvairumu.

1. Dalis veiksmažodžių (apie 35 %) išlaiko priesagą *-ėti* visose pagrindinėse formose:

a) daugiau kaip pusės jų kirčiuojama priesaga, pvz.: *diržėti, -ėja, -ėjo* (: *diržti*), *karmėti, -ėja, -ėjo* (: *keřmti*), *kepėti, -ėja, -ėjo* (: *kępti*), *kitėti, -ėja, -ėjo* (: *kisti*), *kiužėti, -ėja, -ėjo* (: *kiužti*), *lobėti, -ėja, -ėjo* (: *lōbti*); *gūrinėti, -ėja, -ėjo* (: *gūrinti*), *kūprinėti, -ėja, -ėjo* (: *kūprinti*), *tvylinėti, -ėja, -ėjo* (: *tvylinti*), *lūkurnėti, -ėja, -ėjo* (: *lūkurti*) ir t. t.

b) kiti veiksmažodžiai visose pagrindinių formų šaknyse turi tvirtapradę priegaidę⁷, pvz.: *đušėti, -ėja, -ėjo* (: *đušti*), *gėibėti, -ėja, -ėjo* (: *geibti*), *griđudėti, -ėja, -ėjo* (: *griđusti*), *lūžėti, -ėja, -ėjo* (: *lūžti*), *plėišėti, -ėja, -ėjo* (: *plyšti*), *snđudelėti, -ėja, -ėjo* (: *snđusti*), *žiedėti, -ėja, -ėjo* (: *žysti*) ir t. t.

2. Apie 65 % veiksmažodžių priesagą išlaiko tik bendratyje ir būtajame kartiniame laike. Esamajame laike jie turi arba kamiengalį *-i* (apie 47 %), arba kamiengalį *-a* (apie 18 %). Tokių veiksmažodžių bendraties ir būsimosio laiko priesagos paprastai kirčiuojamos (tik kartais jų šaknis turi tvirtapradę priegaidę: *bąmbsėti, lėnksėti, érdėti, mėrdėti, skėldėti, skėndėti, snėigėti, šiđušėti, vėrtėti*). Jų esamojo laiko šaknis yra ilga arba trumpa. Ilga šaknis turi ilgą balsį, pailgėjusius kirčiuotus *a, e* arba dvigarsį. Jei šaknis turi ilgą balsį ar pailgėjusius *a, e*, jos priegaidė tvirtagalė. Pvz.: *dygsėti, dýgsi, -ėjo* (: *diegti*), *kežėti, kęža, -ėjo* (: *kęžti*), *knežėti, knęža, -ėjo* (: *knęžti*), *krekėti, krėka, -ėjo* (: *krėkti*), *lydėti, lýdi, -ėjo* (: *léisti*), *lytėti, lýti, -ėjo* (: *lięsti*), *kysėti, kýši, -ėjo* (: *kięsti*), *kiūrėti, kiūri, -ėjo* (: *kiųrti*), *klojėti, klōji, -ėjo* (: *klóti*), *ravėti, rāvi, -ėjo* (: *rāuti*), *spūdėti, spūdi, -ėjo* (: *spđusti*), *trešėti, tręša, -ėjo* (: *tręsti*), *ųgėti, ūgi, -ėjo* (: *ųgti*) ir t. t. Tik labai retai tokia šaknis turi tvirtapradę priegaidę: *dūzgėti, dūzga, -ėjo* (: *dūgzti*), *stovėti, stóvi, -ėjo* (: *stóti*), *sėdėti, sėdi, -ėjo* (: *sęsti*). Jei šaknis turi dvigarsį ar dvibalsį, priegaidė dažniausiai tvirtapradė: *bąmbsėti, bąmbsi, -ėjo* (: *baębti*), *burbėti, búrba, -ėjo* (: *buřbti*), *cirpėti, cirpa, -ėjo* (: *ciřpti*), *čiułpsėti, čiułpsi, -ėjo* (: *čiułpti*), *dulkėti, dúlka, -ėjo* (: *dulkti*), *karksėti, kárksi, -ėjo* (: *kařkti*), *kandėti, kándi, -ėjo* (*kąsti*), *purtėti, púrta, -ėjo* (: *pųrti*), *purkšėti, pųrkši, -ėjo* (: *puřkšti*), *siurbsėti, siųrbsi, -ėjo* (: *siųřbti*), *sulpėti, sұлpa, -ėjo* (: *sulpti*), *zirzėti, zirza, -ėjo* (: *ziřzti*), *veržėti, véřzi, -ėjo* (*veřžti*) ir t. t. Kartais šaknys su dvigarsiais turi ir tvirtagalę priegaidę. Pvz.: *bąmbėti, baęba, -ėjo* (: *baębti*), *dengėti, deęgi, -ėjo* (: *deęgti*), *kargėti, kařga, -ėjo* (: *kařgti*), *kniėtėti, kniėti, -ėjo* (: *knięsti*), *lindėti, lińdi, -ėjo* (: *lięsti*), *neršėti, neřši, -ėjo* (: *neřšti*), *šalvėti, šalvi, -ėjo* (: *šálti*), *viržėti, viřzi, -ėjo* (: *veřžti*) ir t. t. Trumpos šaknys turi trumpą *u* arba *i*: *gurėti, gúra, -ėjo* (: *gųrti*), *jutėti, jùti, -ėjo* (: *jųsti*), *kriuksėti, kriųksi, -ėjo* (: *kriųkti*), *plušėti, plúša, -ėjo* (: *plųšti*), *ritėti, rita, -ėjo* (: *risti*), *skrudėti, skrúda, -ėjo* (: *skrųsti*), *švitėti, švita, -ėjo* (: *švisti*), *tikšėti, tikši, -ėjo* (: *tikšti*) ir t. t.

§ 13. Darybos atžvilgiu deverbatyviniai priesagos *-ėti* veiksmažodžiai gali būti suskirstyti į 2 grupes:

1. Veiksmažodžiai, kurių pamatinis kamienas sutampa su šaknimis.
2. Veiksmažodžiai, kurių pamatiniai kamienai yra išvestiniai.

§ 14: Apie 75 % visų deverbatyvinių veiksmažodžių su priesaga *-ėti* yra daromi iš neišvestinių kamienų.

⁷ Terastas vienas žodis, kurio visų pagrindinių formų šaknies priegaidė tvirtapradė: *kaitalėti, -ėja, -ėjo*.

Kadangi pamatinių veiksmažodžių pagrindinių formų kamienai daugiausia (apie 60 %) sutampa, sunku nustatyti, iš kurios formos kamieno yra daromi veiksmažodžiai su priesaga *-ėti*⁸. Tik kai kurie veiksmažodžiai yra vestini iš būtojo kartinio laiko kamieno: *būvēti* (: *būvo*), *džiovēti* (: *džiovė*), *glūdēti* (: *glūdo*), *grimzdēti* (: *grimzdo*), *jutēti* (: *juto*), *kiūtēti* (: *kiuto*), *kniētēti* (: *kniētė*), *kentēti* (: *kentė*), *klāidēti* (: *klādo*), *kitēti* (: *kito*), *lydēti* (: *lėido*), *lindēti* (: *liūdo*), *liūdēti* (: *liūdo*), *movēti* (: *movė*), *ravēti* (: *rovė*), *siautēti* (: *siaūtė*), *skéndēti* (: *skeņdo*), *sklydēti* (: *sklido*), *skundēti* (: *skūndė*), *smirdēti* (: *smirdo*), *spūdēti* (: *spūdė*), *švytēti* (: *švito*), *svydēti* (: *svido*), *tiškēti* (: *tiško*), *vértēti* (: *viřto*), *virtēti* (: *viřto*), *vytēti* (: *výto*), *žiedēti* (: *žýdo*).

§ 15. Daugumos nagrinėjamų veiksmažodžių priesaga *-ėti* yra ne tik svarbiausia, bet ir vienintelė darybos priemonė. Vadinasi, veiksmažodžiai daromi iš kitų veiksmažodžių, nekintant šaknies balsiui ir priegaidei. Pvz.: *đušėti, -ėja, -ėjo* (: *đušti*), *barbėti, bařba, -ėja* (: *bařbti*), *dengėti, deņgi, -ėja* (: *deņgti*), *jutėti, jùti, -ėja* (: *jùsti*), *kandėti, kándi, -ėja* (: *kąsti*), *kiugždėti, kiugžda, -ėja* (: *kiugžti*), *kentėti, keņčia, -ėja* (: *kęsti*), *lūžėti, -ėja, -ėja* (: *lūžti*), *neršėti, neřši, -ėja* (: *neřšti*), *trypsėti, trýpsi, -ėja* (: *trýpti*), *skurdėti, skrũda, -ėja* (: *skrũsti*), *vilkėti, vilki, -ėja* (: *vilkti*) ir t. t.

Tačiau nemažą vaidmenį deverbatyvinių veiksmažodžių daryboje vaidina ir pagalbinės darybinės priemonės: šaknies balsių kaita ir metatonija.

1. Šaknies balsių kaita, kaip darybos priemonė, gali būti kiekybinė ir kokybinė. Kiekybinė balsių kaita esti tik dvejopa:

i – *y*, pvz.: *kyšėti, kýši, -ėja* (: *kišti*), *lypėti, lýpi, -ėja* (: *lipti*), *ryšėti, rýši, -ėja* (: *rišti*), *rytėti, rýti, -ėja* (: *risti*), *sklydėti, sklýdi, -ėja* (: *sklisti*), *švytėti, švýti, -ėja* (: *švisti*), *svydėti, svýdi, -ėja* (: *svisti*);

u – *ũ*, pvz.: *būvēti, būvi, -ėja* (*bùti, bùvo*), *glūdēti, glũdi, -ėja* (: *glũsti*), *kiūtēti, kiũti, -ėja* (: *kiũsti*), *klũpėti, klũpi, -ėja* (: *klũpti*), *kũpėti, kũpa, -ėja* (: *kũpti*), *tũpi, -ėja* (: *tũpti*).

Kokybinė balsių kaita įvairesnė. Kartais ją lydi metatonija. Dažniausiai kaitaliojasi ilgas balsis su dvibalsiu:

iē – *ý*: *lytėti, lýti, -ėja* (: *liēsti*), *syjėti, sýji, -ėja* (: *siēti*), *rytėti, rýti, -ėja* (: *riēsti*);

ie – *ý*: *dygėti, dýgi, -ėja* (: *diegti*), *dygsėti, dýgsi, -ėja* (: *diegti*);

ei – *ý*: *lydėti, lýdi, -ėja* (: *lėisti*);

áu – *ũ*: *spūdėti, spũdi, -ėja* (: *spāusti*), *lũkėti, lũki, -ėja* (: *lāukti*),

úo – *ũ*: *jūsėti, jũsi, -ėja* (: *jũosti*);

y – *ái*: *klāidėti, -ėja, -ėja* (: *klýsti*);

y – *éi*: *plėišėti, -ėja, -ėja* (: *plyšti*);

y – *ie*: *kliedėti, kliedi, -ėja* (: *klýsti*), *žiedėti, -ėja, -ėja* (: *žýdo*);

ú – *áu*: *rągėti* (: *rųgti*).

Rečiau pastebima kaita trumpas balsis: dvigarsis, dvigarsis : dvigarsis, balsis balsis:

i – *éi*: *ėižėti, -ėja, -ėja* (: *ižti*), *gėižėti, -ėja, -ėja* (: *gižti*), *snėigėti, -ėja, -ėja* (: *snigti*);

i – *iē*: *rietėti, riēta, -ėja* (: *risti*);

iņ – *ám*: *gramzdėti, grámzda, -ėja* (: *grimzti*);

ir – *ér*: *svėrdėti, -ėja, -ėja* (: *svirti*);

⁸ Dėl tos priežasties, aiškinant veiksmažodžių darybą, kaip pamatinis kamienas nurodoma bendratis.

i ɾ – *ér*: *mérdėti, -ėja, -ėjo* (: *miŕti*);
il – *él*: *skéldėti, -ėja, -ėjo* (: *skilti*);
iñ – *én*: *sprengsėti, spréngsi, -ėjo* (: *sprĩngti*);
ie – *ái*: *gráizėti, -ėja, -ėjo* (: *griežti* „*piauti rėži, brėžti*“);
ù(v) – *ã(v)*: *sravėti, srãvi, -ėjo* (: *srũvo*);
ė – *ã*: *magėti, mãga, -ėjo* (: *mėgti*);
é – *ã*: *ravėti, rãvi, -ėjo* (: *róvė*).

2. Apie metatoniją galima kalbėti dviem atvejais:

a) kai išvestinis veiksmažodis turi tvirtapradę visų pagrindinių formų arba tik esamojo laiko šaknies priegaide, o yra padarytas iš veiksmažodžio, kurio šaknis tvirtagalė. Pvz.: *álpėti, -ėja, -ėjo* (: *álp̃ti*), *bémbėti, -ėja, -ėjo* (: *beĩb̃ti*), *dáužėti, -ėja, -ėjo* (: *dauž̃ti*), *gėibėti, -ėja, -ėjo* (: *geĩbti*), *káipėti, -ėja, -ėjo* (: *kaĩpt̃i*), *sálpėti, -ėja, -ėjo* (: *saĩpt̃i*), *skéndėti, -ėja, -ėjo* (: *skė̃sti*), *siáutėti, -ėja, -ėjo* (: *siaũ̃sti*), *vėrzėti, -ėja, -ėjo* (: *veř̃zi*); *burbsėti, búrbsi, -ėjo* (: *buř̃bti*), *čirpsėti, čirpsi, -ėjo* (: *čĩř̃pti*), *dulkėti, dúlka, -ėjo* (: *dulk̃ti*), *knarksėti, knárksi, -ėjo* (: *knař̃kti*), *springsėti, springsi, -ėjo* (: *sprĩngti*), *švilpsėti, švilpsi, -ėjo* (: *švil̃pti*), *tirpsėti, tirpsi, -ėjo* (: *tĩř̃pti*) ir t. t.

b) kai išvestinio veiksmažodžio esamojo laiko priegaide tvirtagalė, o veiksmažodis padarytas iš žodžio, turinčio tvirtapradę šaknies priegaide. Pvz.: *džiovėti, džiovi, -ėjo* (: *džiaũti, džiové*), *gobėti, gõbi, -ėjo* (: *góbti*), *juosėti, juõsi, -ėjo* (: *jũosti*), *klojėti, klõji, -ėjo* (: *klõti*), *lūžėti, lūži, -ėjo* (: *lūž̃ti*), *movėti, mõvi, -ėjo* (: *mãuti, móvė*), *skundėti, skuñdi, -ėjo* (*skũ̃sti, skũndė*), *vytėti, vỹti, -ėjo* (*vỹ̃sti, vỹto*), *vožėti, võži, -ėjo* (: *võž̃ti*), *žiojėti, žioji, -ėjo* (: *žiõti*).

§ 16. Žymiai mažiau (apie 25 %) yra deverbatyvinių *-ėti* priesagos veiksmažodžių, kurių pamatiniai žodžiai patys yra priesagų ar priešdėlių vediniai.

1. Didesnė dalis pamatinių šios grupės veiksmažodžių kamienų yra padaryti su priesaga *-inti*. Pvz.: *bindzinėti* (: *biñdzinti*), *gervinėti* (: *geřvinti*), *pėdinėti* (: *pė̃dinti*), *lipinėti* (: *lipinti*), *gūrinėti* (: *gũrinti*), *slampinėti* (: *slaĩpinti*), *svyrinėti* (: *svỹrinti*), *timpinėti* (: *tiĩpinti*), *zulinėti* (: *zũlinti*) ir t. t. Šiuos priesagos *-ėti* vedinius nesunku supainioti su priesagos *-inėti* vediniais: *bėginėti, grabinėti, plovinėti, slydinėti, šokinėti, važinėti* ir t. t. Tačiau pastarųjų pamatiniai kamienai (*bėg-o, grieb-ė, plov-ė, slyd-o, šok-o, vež-ė* ir t. t.) yra neišvestiniai. Minėti priesagos *-ėti* vediniai teturi pamatinį žodį su priesaga *-inti*⁹.

Darybos ir formos atžvilgiu jie yra nesudėtingi. Priesaga *-ėti*, prisijungdama prie išvestinio kamieno, atitraukia į save kirtį iš jo šaknies ar priesagos, pvz.: *bindzinėti* (: *biñdzinti*), *campinėti*, (: *caĩpinti*), *gervinėti* (: *geřvinti*), *kibinėti* (: *kibinti*), *krutinėti* (: *krũtinti*); *dalinėti* (: *dalinti*), *lipinėti* (: *lipinti*), *rakinėti* (: *rakinti*) ir t. t. Kirčiuota veiksmažodžio forma išlaikoma visose pagrindinėse formose.

2. Rasti du priesagos *-nėti* veiksmažodžiai, padaryti iš išvestinių žodžių su priesaga *-oti* ir *-urti*: *lūkurnėti, -ėja, -ėjo* (: *lũkurti*), *mazgonėti, -ėja, -ėjo* (: *mazgõti*).

3. Nedidelė grupelė priesagos *-ėti* veiksmažodžių yra padaryti iš veiksmažodžių su priešdėliu *pa-*. Pvz.: *pabėgėti* (: *pabėgti*), *paėjėti* (: *paė̃ti*), *pagynėti* (: *pagiĩ̃ti*),

⁹ Šalia kai kurių veiksmažodžių: *gervinėti, pėdinėti, kūprinėti, pūslinėti* ir kt. yra tos pačios šaknies daiktavardžiai *gėrvė, pėdã, kuprà, pūslė* ir kt. Aišku, kad iš šių daiktavardžių yra padaryti veiksmažodžiai *geřvinti, pėdinti, kūprinti, pūslinti* ir kt. Jie galėtų būti ir pamatiniais *gervinėti, pėdinėti, kūprinėti, pūslinėti* ir kt. žodžiais. Tada šiuos veiksmažodžius būtų galima laikyti priesagos *-inėti* vediniais. Tačiau jie pagal savo reikšmę yra artimesni veiksmažodžiams su priesaga *-inti*, prie kurių vedinių čia ir priskiriami.

pakėlėti (: *pakėlti*), *pakrypėti* (: *pakrỹpti*), *palėkėti* (: *palėkti*), *palypėti* (: *palipti*), *paorėti* (: *paarti*), *papiovėti* (: *papiáuiti*), *pavėžėti* (: *pavėžti*), *pavyjėti* (: *pavýti*) ir t. t.¹⁰

Šių išvestinių veiksmažodžių bendraties ir būtojo kartinio laiko formos turi kirčiuotą priesagą. Esamasis jų laikas esti dvejopas: arba su kirčiuota priesaga, arba su kamiengaliu *-i*, pvz.: *paėjėti*, *pažji* || *paėjėja*, *-ėjo*; *pabėgėti*, *pabėgi* || *pabėgėja*, *-ėjo*; *palypėti*, *palýpi* || *palypėja*, *-ėjo*; *pašokėti*, *pašōki* || *pašokėja*, *-ėjo* ir t. t. Jeigu esamojo laiko forma yra be priesagos, veiksmažodžio šaknis yra ilga ir turi virtagalę priegaidę: *pakýli*, *pajōji*, *pašōki*, *paūgi*, *paveřpi* ir t. t. Tik kai kurių veiksmažodžių esamojo laiko šaknis trumpa. Tokie veiksmažodžiai turi kirčiuotą priešdėlį: *pākali*, *pākasi*, *pāmali*, *pāmezgi*.

Kai kurių vedinių forma rodo, kad išvestiniai veiksmažodžiai remiasi veiksmažodžio būtojo kartinio laiko kamienu: *paėjėti* (: *paėjo*), *papiovėti* (: *papióvė*), *paskrydėti* (: *paskrido*), *papūtėti* (: *pápūtė*).

Šios grupės dariniai savo šaknies balsiu nesiskiria nuo pamatinių veiksmažodžių. Tik kai kurių veiksmažodžių daryboje pasinaudojama kiekybine balsių kaita:

i *y*: *palypėti* (: *palipti*), *paskrydėti* (: *paskristi*);

u *ũ*: *palūpėti* (: *palũpti*), *pasūpėti* (: *pasũpti*);

e *ė*: *pamėtėti* (: *pamėsti*), *panėšėti* (: *panėšti*);

a *o*: *paorėti* (: *paarti*).

Veiksmažodžių, kurių daryboje dalyvauja kokybinė balsių kaita, terastas vienas pavyzdys:

au *ū*: *patrūkėti* (: *patráukti*).

§ 17. Kaip ir denominatyvinius veiksmažodžius, deverbatyvinius priesagos *-ėti* vedinius pagal jų semantiką galima suskirstyti į 2 grupes:

1. Veiksmažodžiai, turį darybinę reikšmę;
2. Veiksmažodžiai, kuriems darybinė reikšmė nebūdinga.

§ 18. I. Deverbatyviniai priesagos *-ėti* veiksmažodžiai vienos bendros darybinės reikšmės neturi. Pagal tai, kokią reikšmę veiksmažodžiams suteikia darybos formantas, juos galima suskirstyti į tris grupes:

1. Kartotiniai (iteratyviniai) veiksmažodžiai;
2. Trukmės (duratyviniai) veiksmažodžiai;
3. Mažybiniai (deminutyviniai) veiksmažodžiai.

Pirmąją reikšmę daugiausia turi priesagų *-ėsti*, *-erėti*, *-elėti*, o taip pat kai kurie priesagos *-ėti* vediniai, antrąją – „grynos“ priesagos *-ėti* vediniai iš pirminių veiksmažodžių, trečią – vediniai iš veiksmažodžių su priešdėliais.

§ 19. Iteratyvi iai priesagos *-ėti* veiksmažodžiai reiškia pasikartojantį veiksmažodžių su mažybės atspalviu. Vadinasi, jiems būdinga bendra visų kartotinių veiksmažodžių reikšmė – neapibrėžtas veiksmo kartojimasis (neapibrėžtas kartojimasis reiškia, kad veiksmažodžiu nenusakoma, kaip dažnai vyksta veiksmas ir kokie yra laiko intervalai tarp pasikartojančių veiksmo momentų). Darybinę iteratyvinių priesagos *-ėti* veiksmažodžių reikšmę galima nusakyti taip: *tarpais po truputį ką daryti*.

¹⁰ Šios grupelės veiksmažodžių darybą galima būtų aiškinti ir kitaip. Gali būti, kad tokių veiksmažodžių pamatiniai žodžiai yra veiksmažodžiai be priešdėlių (*bėgti*, *eiti*, *kėlti*, *krỹpti*, *lėkti* ir t. t.), o priešdėlis *pa-* kartu su priesaga *-ėti* yra šios grupės veiksmažodžių darybos priemonė.

Dažniausiai jie yra daromi iš įvairiais garsais lydimą kalbėjimą ar judėjimą reiškiančių veiksmazodžių:

-sėti: birbsėti „po truputį tarpais birbti“, *cirpsėti* „tarpais po truputį cirpti“, *čulpsėti* „tarpais po truputį čulpti“, *dysgėti* „tarpais nesmarkiai diegti“, *dvelksėti* „tarpais pamažu dvelkti“, *karksėti* „tarpais pamažu karkti“, *karkšėti*, žr. *karksėti*, *kiurksėti* „tarpais po truputį kiurkti“, *springsėti* „nuolat springti“, *siurbsėti* „tarpais po truputį siurbti“, *mirksėti* „dažnai akimis merkti“, *linksėti* „nuolat pasilenkinėti“, *smilksėti* „tarpais pamažu smilkti“, *smuksėti* „po truputį smukti, smukčioti“, *ūksėti* „tarpais nesmarkiai ūkti“ ir t. t.

-ėti: čulpėti „pamažu tarpais čulpti“, *čiaušėti* „pamažu kartais čiaužti“, *raugėti* „dažnai atsirūgti“, *tarškėti* „tarpais tarkšti“, *terškėti* „tarpais terkšti“, *šnirpšėti* „tarpais šnirpšti“, *trūkėti* „tarpais trūkinėti“, *zirzėti* „tarpais zirzti“, *zurzėti* „tarpais zurzti“ ir t. t.

Tokią pačią darybinę reikšmę (pasikartojančio su mažumo atspalviu veiksmo) turi ir *-ėti* priesagos veiksmazodžiai, padaryti iš išvestinių kamienų su priesaga *-inti*. Kai kuriuose iš jų šalia mažumo dar galima įžiūrėti ir menkinamąjį atspalvį. Tačiau tą menkinamąjį atspalvį jau turi patys pamatiniai veiksmazodžiai, todėl prie darybinės priesagos *-ėti* veiksmazodžių reikšmės jo priskirti negalima. Pamatiniai veiksmazodžiai daugiausia reiškia nerangų, tingų ėjimą, judėjimą, išvestiniai – tą patį pasikartojantį veiksmą: *bindzinėti* (: *biūdzinti*), *campinėti* (: *caŋpinti*), *dyrinėti* (: *dŷrinti*), *dimbinėti* (: *dimbinti*), *dūlinėti* (: *dūlinti*), *dvoklinėti* (: *dvōklinti*), *gūrinėti* (: *gūrinti*), *kiūtinėti* (: *kiūtinti*), *kėžlinėti* (: *kėžlinti*), *kobrinėti* (: *kōbrinti*), *kūprinėti* (: *kūprinti*), *klišinėti* (: *klišinti*), *karklinėti* (: *kařklinti*), *pėdinėti* (: *pėdinti*), *šlervinėti* (: *šleřvinti*), *šlempinėti* (: *šlempinti*), *tvylinėti* (: *tvŷlinti*), *zulinėti* (: *zūlinti*) ir t. t.

Dalies šios darybos veiksmazodžių pamatiniai žodžiai yra kauptyviniai. Kauptyvumą išlaiko ir išvestiniai kartotiniai priesagos *-ėti* veiksmazodžiai: *dabinėti* (*dabinti*), *dalinėti* (: *dalinti*), *kabinėti* (: *kabinti*), *kibinėti* (: *kibinti*), *kalbinėti* (: *kālbinti*), *lipinėti* (: *lipinti*), *lodinėti* (: *lōdinti*), *liaupsinėti* (: *liaūpsinti*), *sodinėti* (: *sodinti*), *rakinėti* (: *rakinti*), *skolinėti* (: *skōlinti*), *vačinėti* (: *vađinti*) ir t. t.

§ 20. Trukmės veiksmazodžiai gali reikšti besitęsiantį veiksmą ar būseną.

1. Besitęsiančio veiksmo veiksmazodžiai yra daromi iš savaiminių, be veikėjo pastangų vykstantį veiksmą žyminčių veiksmazodžių. Pamatinis žodis reiškia kartinį, trumpai vykstantį veiksmą, o priesagos *-ėti* vedinys – tą patį besitęsiantį, iš lėto vykstantį veiksmą: *aušėti* „pamažu aušti“, *diržėti* „pamažu diržti“, *dulėti*, *dulėti* „pamažu dulti, trešti“, *džiovėti* „pamažu džiuoti“, *ėizėti* „pamažu išti, trūkinėti“, *ėrdėti* „pamažu irti“, *gaišėti*, *gaiši*, *-ėjo* „pamažu gaišti, prapulti“, *gėizėti* „pamažu gižti“, *lėngėti*, „šiek tiek lengti, nesveikuoti“, *kėrtėti* „pamažu kerti, atšokti“, *lūžėti* „lūžti po truputį“, *lėipėti* „leipti“, *mėrdėti* „pamažu mirti, būti prie mirties“, *plėišėti* „pamažu plyšti, darytis plyšiams“, *skėldėti* „skilti po truputį“, *šjurpėti* „pamažu šjurpti, triušėti „pamažu triušti“ ir t. t.

2. Trukmės veiksmazodžiai taip pat gali reikšti ir būseną, kuri yra veiksmo, nusakomo pamatiniu žodžiu, rezultatas. Pamatiniai jų veiksmazodžiai dažniausiai esti intranzityviniai. Pvz.: *griūvėti* „būti sugriuvusiam“, *glūdėti* „būti prigludusiam“, *kiūrėti* „būti prakiurusiam“, *klūpėti* „būti suklupusiam, atsiklaupusiam“, *kvėpėti* „būti kvapiam“, *lindėti*, *landėti* „būti įlindusiam“, *sklydėti* „būti pasklidusiam“,

sėdėti „būti sėdinčiam“, *svydėti* „būti nusvidusiam“, *stovėti* „būti atsistojusiam“, *švytėti* „būti nušvitusiam“, *tįsėti* „būti nutįsusiam“ ir t. t.

Kartais tos pačios reikšmės vediniai daromi iš tranzityvinių veiksmažodžių, tačiau jų semantika yra artimesnė tų tranzityvinių veiksmažodžių sangražinėms formoms: *dengėti* „būti apsidengus“, *gobėti* „būti apsigobus“, *jūsėti*, *juosėti* „būti susijuosus“, *klojėti* „būti užsiklojus“, *krovėti* „būti sukrautam“, *movėti* „būti apsimovus“, *syjėti* „būti susijusiam su kuo nors“, *slypėti* „būti pasislėpus“, *spūdėti* „būti suspaustam“, *šiaušėti* „būti pasišiaušusiam“, *vožėti* „būti apsivožusiam, apvožtam“, *žiojėti* „būti išsižiojusiam“.

Reikia pažymėti, kad darybinėms išvestinių veiksmažodžių su priesaga *-ėti* reikšmėms didelę įtaką turi leksinės veiksmažodžių reikšmės: iteratyvinę reikšmę įgyja tik tie priesagos *-ėti* vediniai, kurių pamatinis žodis reiškia aktyvų veikėją, o trukmės reikšmę – tie, kurių pamatinis žodis reiškia būseną ar savaiminį veiksmą.

§ 21. Mažybinę reikšmę turi visi veiksmažodžiai, padaryti iš veiksmažodžių su priešdėliu *pa-*¹¹. Jų darybinę reikšmę galima nusakyti taip: *truputį padaryti tai, kas išreikšta pamatiniu veiksmažodžiu*. Pvz.: *pakasėti* „truputį pakasti“, *palaukėti* „truputį palaukti“, *palypėti* „truputį palipti“, *pakylėti* „truputį pakelti“, *palėkėti* „truputį palėkti“, *pamalėti* „kiek pamalti“, *pakirtėti* „kiek pakirsti“, *paverpėti* „truputį paverpti“ ir t. t.

§ 22. II. Veiksmažodžius, kuriems darybinė reikšmė nebūdinga, taip pat galima suskirstyti į 2 skyrius:

1. Veiksmažodžiai, kuriems priesaga *-ėti* (o taip pat ir kitos darybos priemonės) nesuteikia jokios naujos reikšmės;

2. Veiksmažodžiai, kuriems darybos formantas suteikia naujas individualias reikšmes.

Visi šie veiksmažodžiai darybinės reikšmės požiūriu nenagrinėtini. Pirmųjų išvestinių veiksmažodžių reikšmė visiškai sutampa su pamatinių veiksmažodžių reikšmėmis¹²: *jautėti* (: *jausti*): *Gyvastį širdyje mano jautėsiu* LKŽ IV 323; *Oro pirmą kauluose jaučiu* IV 318; *kitėti* (: *kisti*) „keistis“: *Supratimas apie gyvenimą nuolat kitėjo* LKŽ V 907; *Drauge... kito ir auklėjimas* LKŽ V 879; *knietauti*¹² (: *kniesti*) „rūpėti, norėti“: „*Jam knietėjo papasakoti... naujieną* LKŽ VI 239; *Man kniečia sužinoti* LKŽ VI 238; *kalėti* (: *kalti*) „smelkti, stelbti“: *Tas beržas mažesnius kali* LKŽ V 135; *Didelis medis mažą medelį kala* LKŽ V 158; *lytėti* (: *liesti*): *... valgis stovėjo nelytėtas* LKŽ VII 588; *... moliniam dubenėly... valgis neliestas* LKŽ VII 434; *lobėti* (: *lobti*) „turtėti, prasigyventi“: *Ans ten pralobės* LKŽ VII 637; *Kvailam visada atsitinka proga pralobti* LKŽ VII 639; *dulkėti* (: *dulkėti*) „smulkiškai lyti“: *Pradėjo nuo ryto dulkėti* LKŽ II 577; *... pradeda dulkėti* ... LKŽ II 582.

Tokių veiksmažodžių porų randama ir daugiau: *leilėti* (: *leiliti*) „prastai augti, skursti“; *kligždėti* (: *kligžti*), *neršėti* (: *neršti*), *niauzgėti* (: *niaūgzti*), *plušėti* (: *plūšti*),

¹¹ Tautosakoje randamas vienas kitas pavyzdys, kur tos pačios reikšmės veiksmažodis vartojamas be priešdėlio *pa-*: *Lūkėk; balandėli... kad motina užmigtų* LKŽ VII 678 (LTR); *Bepigu tau ten laukėti, su motinėle kalbėti* LKŽ VII 159.

¹² Kai kurie pavyzdžiai rodo, kad priesaga keičia veiksmažodžio tranzityvumą: priesagos vediniai visada intranzityvūs, o jų pamatiniai veiksmažodžiai gali būti ir tranzityvūs. Plg.: *Man kniečia sužinoti* LKŽ VI 238; *Jį knietė bėgti* LKŽ VI 238; *Tas netikrumas dėl Abyšalos kniečia Jurgį* LKŽ VI 238.

rūgėti (: *rūgti*), *laukėti* (: *laukti*), *seikėti* (: *seikti*), *reikėti* (: *reikti*), *triūsėti* (: *triūsti*), *veržėti* (: *vežti*), *gurėti* (: *gurti*).

Antrojo skyriaus veiksmazodžiai su priesaga *-ėti* turi individualias reikšmes, visiškai nesusijusias su pamatinių žodžių reikšmėmis arba smarkiai nuo jų nutolusias: *kakėti* „siekti dugną“ (: *kakti* 1) „užtekti, pakakti“, 2) „keliauti“), *kėrbėti* „gausiai augti“ (: *keřbti* „netvirtai rišti“), *kliedėti* (: *klýsti*), *kupėti* „virsti, kilti, gerai augti“ (: *kùpti* „kilti“), *kėipėtis* „atsigauti“ (*keĩpti* „silpti, alpti“), *kvošėtis* „peikėtis, atsigauti“ (: *kvõšti* „svaigti“), *ilsėti* „poilsiauti“ (: *ĩlsti* „pavargti, nuvargti“), *lydėti* (: *lėisti*), *magėti* (: *mėgti*), *ravėti* (: *rauti*), *minėti* (: *miñti*), *žėmbėti* „daigus leisti“ (: *žėmbti* „piauti“) ir t. t.

Visų šių veiksmazodžių priesaga tėra ansemantinis elementas.

Ištiktukų darybos veiksmazodžiai

§ 22. Nemažai veiksmazodžių su priesaga *-ėti* yra padaryta iš ištiktukų. Nei savo forma, nei reikšmėmis jie nėra sudėtingi. Maždaug pusė jų yra sudaryti su priesaga *-ėti*, o likusieji – su priesaga *-ėti* (*-šėti*). Pagrindinės ištiktukinių veiksmazodžių formos yra tokios pačios, kaip ir deverbtyvinių veiksmazodžių, neturinčių priesagos esamajame laike. Pvz.: *-sėti*: *baksėti*, *bàksi*, *-ėjo* (: *bàkst*), *bliksėti*, *bliksi*, *-ėjo* (: *bliksť*), *blyksėti*, *blýksi*, *-ėjo* (: *blýksť*), *kapsėti*, *kàpsi*, *-ėjo* (: *kàpst*), *kinksėti*, *kinksi*, *-ėjo* (: *kinkt*), *kiauksėti*, *kiáuksi*, *-ėjo* (: *kiáukt*), *kepšėti*, *kėpši*, *-ėjo* (: *kėpšt*), *kaukšėti*, *kaũkši*, *-ėjo* (: *káuksť*), *kliuksėti*, *kliũksi*, *-ėjo* (: *kliũkt*), *liuoksėti*, *liũoksi*, *-ėjo* (: *liũokť*), *lapsėti*, *làpsi*, *-ėjo* (: *làpst*), *maksėti*, *màksi*, *maksėjo* (: *màkt*), *pypsėti*, *pýpsi*, *-ėjo* (: *pýpst*), *pipsėti*, *pipsi*, *-ėjo* (: *pipť*), *papsėti*, *pàpsi*, *-ėjo* (: *pàpst*), *pokšėti*, *pókši*, *-ėjo* (: *pókšt*), *straksėti*, *stràksi*, *-ėjo* (: *stràkt*), *šiupsėti*, *šiũpsi*, *-ėjo* (: *šiũpst*), *šliuksėti*, *šliũksi*, *-ėjo* (: *šliũkt*), *tvilksėti*, *tvilksi*, *-ėjo* (: *tvilkt*), *žlagsėti*, *žlāgsi*, *-ėjo* (: *žlāgt*) *žneksėti*, *žnėksi*, *-ėjo* (: *žnėkt*), *žybsėti*, *žýbsi*, *-ėjo* (: *žýbť*), *žibsėti*, *žibsi*, *-ėjo* (: *žibť*) ir t. t. *-ėti*: *girgėti*, *girga*, *-ėjo* (: *girgt*, *girgu girgu*), *treškėti*, *trėška*, *-ėjo* (: *trėkšt*), *čėžėti*, *čėža*, *-ėjo* (: *čėžu čėžu*), *vizgėti*, *vizga*, *-ėjo* (*vłzgi vizgt*) ir t. t. Paprastai jie reiškia veiksmą, atliekamą su garsu, kurį išreiškia ištiktukas. Kai kuriais atvejais šaknies balsio ilgumas rodo atliekamo veiksmo intensyvumą. Žodžiai su ilgu šaknies balsiu rodo intensyvesnį veiksmą, negu žodžiai su trumpu šaknies balsiu: *pypsėti* ir *pipsėti*, *blyksėti* ir *bliksėti*, *žybsėti* ir *žibsėti*, *pliupsėti* ir *pliuksėti* ir t. t.

Išvados

1. Lietuvių kalbos veiksmazodžiai su priesaga *-ėti* darybos atžvilgiu skirstomi į denominatyvinius ir deverbtyvinius. Deverbtyviniai veiksmazodžiai nuo denominatyvinių skiriasi savo sudėtingesne formalia struktūra ir darybos priemonių visuma. Pagrindinė priesaginių veiksmazodžių darybos priemonė yra priesaga *-ėti*, tačiau neretai naudojamosi pagalbinėmis darybos priemonėmis: šaknies balsių kaita ir metatonija.

2. Pagal semantiką denominatyviniai ir deverbtyviniai veiksmazodžiai gali būti suskirstyti į veiksmazodžius, turinčius darybinę reikšmę, ir veiksmazodžius, kuriems darybinė reikšmė nebūdinga. Denominatyvinių priesagos *-ėti* veiksmazodžių bendra darybinė reikšmė yra savybės atsiradimo ar laipsniško didėjimo reikšmė.

Deverbatyviniai šios priesagos veiksmažodžiai vienos bendros reikšmės neturi. Pagal tai, kokią reikšmę jiems suteikia darybos formantas, jie gali būti suskirstyti į iteratyvinius, duratyvinius ir deminutyvinius. Be pagrindinių darybinių reikšmių, priesagos *-ėti* vadiniai turi leksines-darybines reikšmes, būdingas nedidelėms veiksmažodžių grupėms, ir individualias, būdingas atskiriems žodžiams.

3. Atskirą grupelę sudaro veiksmažodžiai, kurių pamatiniai žodžiai yra išiktukai. Jie žymi veiksmą, atliekamą su garsu, kuris išreikštas pamatiniu išiktuku.

Vilniaus Valstybinis V. Kapsuko
universitetas
Lietuvių kalbos katedra

Iteikta
1967 m. birželio mėn.

Sutrumpinimai

Alg. Balt. PU — Alg. Baltakis, Požeminės upės, Vilnius, 1965.

LKŽ — Lietuvių kalbos žodynas, t. I—VII.

S. Nėris. R — S. Nėris, Raštai, t. I—III, Vilnius, 1957.

ГЛАГОЛЫ НА *-ėti* В СОВРЕМЕННОМ ЛИТОВСКОМ ЯЗЫКЕ

Э. ЯКАЙТЕНЕ

Резюме

В статье дается обзор словообразовательной системы глаголов на *-ėti* в современном литовском языке. Ставится задача описать совокупность всех формальных признаков, отличающих мотивированное слово от мотивирующего, выяснить отношения между новым словообразовательным значением и значением производящей основы.

При изучении морфемной структуры глагола почти всегда можно ответить на вопрос о том, соотносится ли данный глагол с именем (*baltėti — báltas, žvėrėti — žvėris*) или с глаголом (*kyšėti — kišti, skrudėti — skrusti*). Такое противопоставление отглагольного и отыменного словообразования является специфической чертой глагольной словообразовательной системы.

Главную роль в разбираемом типе играет суффикс *-ėti*. Но в глагольном словообразовании участвуют и вспомогательные средства: чередование корневых гласных и метатония (*būvēti — būvo, lypėti — lįpti, lytėti — lięsti, grožėti — gražūs*).

Как главное деривационное значение деноминативных глаголов выдвигается становление признака (инхоативное значение): *mažėti, tankėti, lenkėti, rusėti*. Девербативные глаголы общего словообразовательного значения не имеют. Их можно разделить на три группы: итеративные (*karksėti, čiulpėti, kūprinėti*), дуративные (*klojėti, lindėti*) и деминутивные (*pabėgėti, pašokėti*).

Отдельную группу составляют глаголы, мотивируемые междометиями (*blyksėti, kaukšėti, papsėti*).